

HET NIEUWE PLAN VOOR HET ZWIN – STAND VAN ZAKEN MET HET MILIEU EFFECTRAPPORT

Kris Struyf

Het Zwin
Graaf Leon Lippensdreef 8, B-8300 Knokke-Heist
E-mail: kris.struyf@zwin.be

Inleiding

Ooit was Brugge via een geul en de Zwinmonding rechtstreeks met de zee verbonden. Als gevolg van verzanding en inpoldering, kromp gans het zoutwatergetijdengebied tot een buitendijkse vlakte van 150 ha, waarvan 25 ha op Nederlands grondgebied.

In 1952 werd het Zwin onder impuls van Graaf Léon Lippens het eerste grote (privé) natuurreservaat in België en werd het behoed voor ophoging, verkaveling en de verdere opmars van bouwprojecten voor toerisme en havenactiviteiten. Op zich reeds een unieke situatie. Maar Graaf Léon Lippens en de Compagnie het Zoute gingen nog verder. Hij besepte dat het gebied niet enkel op het vlak van vogels en planten unieke waarden bevatte maar dat het ook voor natuureducatie heel veel te bieden had.

Hij besloot het Zwin open te stellen voor bezoekers. Vlak tegen de dijk rond het reservaat richtte hij de voormalige koninklijke tuin in als een vogelpark, waar mensen van dichtbij kennis konden maken met allerlei vogels die ze later tijdens hun wandeling in het reservaat konden ontmoeten. In die tijd was een natuurreservaat op zich reeds een uitzonderlijk gegeven; de combinatie van een reservaat met een educatief vogelpark was als concept helemaal vernieuwend uniek.

Natuurwaarden om te koesteren en educatieve troeven verdienen eigentijdse vormgeving

Door zijn unieke ligging langsheen de kust is het Zwin uitzonderlijk waardevol als rustplaats, foerageergebied, broedgebied en ruiplaats voor vele soorten watervogels, steltlopers en andere typische vogelsoorten van intergetijdengebieden. Het is ook een belangrijk 'stapsteengebied' – om te rusten en bij te tanken – voor trekvogels die pendelen tussen hun overwinteringsgebieden in het zuiden en hun broedgebieden in het noorden. Maar het gebied herbergt naast avifauna nog veel meer belangrijke natuurwaarden, zoals typische planten, insecten, wormen, schelpdieren,...

Duizenden schoolgroepen en tientallen miljoenen andere bezoekers hebben het Zwin in de voorbije 50 jaar bezocht. Zowel door zijn natuurwaarden als door zijn educatief aanbod, heeft het Zwin een stevige reputatie opgebouwd, zowel nationaal als internationaal en was het concept een voorbeeld bij de oprichting van andere bezoekerscentra in binnen- en buitenland.

Door omstandigheden is het park niet met zijn tijd geëvolueerd en is de oorspronkelijke voortrekkersrol op de achtergrond geraakt.

Daarom dringt een vernieuwing zich op en heeft de CHZ een nieuw plan laten ontwikkelen. Dit ambitieus plan moet van het Zwin een modern Natuurcentrum maken dat opnieuw een sterk en belangrijk baken in het NME-landschap aan onze kust kan vormen. Een belangrijk uitgangspunt bij dit nieuwe plan is een duurzaam beleid ('sustainability'). Want enkel door zelf op een duurzame manier het bezoekerscentrum te organiseren, kunnen we op zinvolle manier een voorbeeld betekenen voor onze bezoekers. Daarom worden begrippen zoals waterzuivering, groene energie, duurzame materiaalkeuze en afvalbeheer van bij de planning tot de realisatie van het plan op een realistische manier concreet ingevuld. Bovendien wordt het nieuwe plan gedragen door een uitgebreid samenwerkingsverband met overheidsinstanties, wetenschappelijke instellingen, natuurbeschermingsorganisaties, en verenigingen voor natuur- en milieueducatie.

Het nieuwe plan

Het huidige vogelpark zal volledig heringericht worden. Dit houdt onder meer in dat de accommodaties voor bezoekers zullen worden uitgebreid met ontvangst- en presentatieruimten, uitkijkmogelijkheden, een educatieve speeltuin, enz. De kleine vogelkooien zullen plaats maken voor grote doorwandelvolières, waarin de vogels volgens landschapstype zullen gepresenteerd worden. Dat zal gebeuren volgens een logische wandelroute, zodat de bezoekers de overgang van strand naar duinen, en van slikke naar schorre en ingepolderde schorre (=polder) zelf kunnen ervaren. Een permanente tentoonstelling over geschiedenis, landschap en flora en fauna, zal hen een uitnodigend beeld geven van het reservaat, zodat ze gestimuleerd zullen zijn om ook daar te gaan wandelen of om vanuit de observatieplaatsen een kijkje te nemen.

Zo wil het nieuwe bezoekerscentrum een venster zijn op de Zwinstreek met zijn rijke natuur- en cultuurgeschiedenis. De bonte vogelwereld die zo typisch is voor het reservaat blijft echter een belangrijk onderdeel van het verhaal.

Het geheel van gegevens over getijden, weersomstandigheden en de aankomst en het vertrek van vogels in en rond het reservaat, willen we op een originele en aantrekkelijke wijze presenteren in de vorm van een 'Internationale Luchthaven voor Vogels'.

Allerlei verschillende begeleide activiteiten voor bezoekers zullen erop gericht zijn de natuurbeleving te vergroten zodat een bezoek aan het park en het reservaat een unieke ervaring wordt, inspirerend en stimulerend om de natuur in de ruime omgeving verder te verkennen, beter te leren kennen en er meer van te houden.

Vernieuwing vraagt meer tijd dan gedacht

Hoewel vele bezoekers de geplande vernieuwing geen ogenblik in vraag stellen, is deze binnen de huidige context van lokale en nationale wetgeving en Europese richtlijnen niet zo evident.

'Het Zwin', inclusief het vogelpark, is juridisch en planologisch immers veelvuldig beschermd, namelijk:

- als beschermd landschap in uitvoering van het decreet van 16 april 1996 houdende bescherming van de landschappen;
- door het gewestplan Brugge-Oostkust bestemd als 'R: natuurgebied met wetenschappelijke waarde of natuurreservaat';
- aangewezen als watergebied van internationale betekenis 'het Zwinreservaat', te Knokke-Heist, krachtens artikel 2, § 1 van de overeenkomst inzake watergebieden van internationale betekenis als woongebied voor vogels, zogenaamde 'Conventie van Ramsar (Iran)' van 2 februari 1971 (Koninklijk Besluit van 27 september 1984);
- aangeduid als speciale beschermingszone 'Het Zwin' in de zin van artikel 4 van de Richtlijn 79/409/EEG (Vogelrichtlijn) van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand (Besluit van de Vlaamse regering van 17 oktober 1988);
- opgenomen in het habitatgebied 'Duingebieden met inbegrip van IJzermonding en Zwin' dat in uitvoering van de Europese 'Habitat'-richtlijn 79/409/EEG werd voorgesteld;
- opgenomen in het VEN.

Milieu-effectrapport vormt het basisdocument

Waarom een MER voor het nieuwe Zwinplan

In het najaar van 2001 hadden we over het nieuwe plan een eerste bespreking met minister Vera Dua. Zij heeft kennis genomen van de nieuwe plannen en haar administratie AMINAL de opdracht gegeven om ons te helpen in de te volgen procedure.

De basis voor een uiteindelijke toekenning van milieuvergunning en bouwvergunningen voor de geplande vernieuwingen, is een Milieu-effectrapport (MER). Dat voor de vernieuwing van het vogelpark van het Zwin een MER-plicht geldt, staat beschreven in de Besluiten van de Vlaamse Regering van 23 maart 1989 en 10 maart 1998. Daarin worden in totaal een 20-tal categorieën onderscheiden waarvoor een MER-plicht geldt. Categorie 11 en 15 zijn deels van toepassing op het projectgebied van het nieuwe Zwinplan.

- Categorie 11 omvat de aanleg van een recreatieve of toeristische voorziening die:
 - ofwel een verkeersaantrekkende werking van gemiddeld 1000 voertuigen of meer per dag van openstelling kan meebrengen;
 - ofwel betrekking heeft op een oppervlakte van 50 ha of meer;
 - ofwel een volledig golfterrein kan omvatten.

Of de verkeersaantrekkende werking gemiddeld meer dan 1000 voertuigen per dag kan teweegbrengen staat voor dit project lang niet vast, maar wordt in het MER grondig geëvalueerd. De richtlijnenboeken van AMINAL vermelden in dit verband dat het

voldoende is dat het project 1000 voertuigen kan aantrekken en dat het niet vereist is dat het ook effectief 1000 voertuigen per dag aantrekt.

- Categorie 15 omvat waterhuishoudingsprojecten die het waterregime beïnvloeden in één of meer van de volgende gebieden :
 - ofwel een volgens het gewestplan vastgesteld natuur- en of reservaatgebied;
 - ofwel een volgens het gewestplan ecologisch waardevol gebied;
 - ofwel een vogelbeschermingsgebied vastgesteld in toepassing van de EG-richtlijn van 2/4/1979 en/of Ramsargebied.

Het vogel- en wandelpark is gesitueerd in een gebied op het gewestplan aangeduid als natuurreservaat met een totale oppervlakte van 12,9 ha. Het aanpalende reservaat (waarin geen ingrepen worden voorzien) heeft een oppervlakte groter dan 50 ha.

De cel MER bepaalt dat waterhuishoudingsprojecten die gelegen zijn in één of meer van de bedoelde gevoelige gebieden, steeds aan de MER-plicht onderworpen zijn.

De MER-procedure

Ook de MER-procedure is wettelijk vastgelegd in de zes Besluiten van 1989 en de aanvullende MER-Besluiten. Om deze procedure te volgen zijn er een aantal administratieve geploegenheden, met name voor wat betreft de concrete vormgeving, de inhoudstafel en de bespreking van het MER.

1.1 College van deskundigen

Het Milieueffectrapport wordt gecoördineerd door een erkend MER-deskundige. Zij zorgt voor de samenstelling op basis van de gegevens van de interne deskundigen, de opdrachtgevers (teksten, cijfermateriaal, plannen), op basis van de in de literatuur opgenomen gegevens én kennis- en ervaringsgegevens van externe deskundigen voor volgende disciplines:

- Bodem en grondwater
- Water en mens
- Fauna en Flora
- Monumenten en Landschappen

1.2 Overeenkomst

Vervolgens sluit de initiatiefnemer met de erkende deskundigen een overeenkomst af.

- de datum waarop de overeenkomst werd gesloten;
- de handtekeningen van de contracterende partijen.

1.3 Kennisgeving

Dan richt de initiatiefnemer in eerste instantie, per aangetekend schrijven, een kennisgeving aan de Cel MER met een summiere omschrijving en situering van het vooropgestelde project; een 'voorlopige' inhoudstafel van het MER, waaruit ook duidelijk blijkt welke disciplines erin aan bod zullen komen en wat, in grote lijnen, in deze

deelstudies precies zal worden behandeld en een afschrift van de overeenkomst die de initiatiefnemer heeft gesloten met de deskundigen die het MER-rapport zullen opstellen.

1.4 Vooronderzoek en beslissing AMINAL

De Cel MER gaat vervolgens na, in functie van de aard, de omvang en de ligging van het voorgenomen project, of de vereiste disciplines (en/of subdisciplines) in het college van deskundigen zijn vertegenwoordigd, en of de kennisgeving alle noodzakelijke stukken bevat.

Zodra de Cel MER haar goedkeuring heeft verleend aangaande de keuze van de deskundigen, kan het opstellen van het MER-rapport definitief van start gaan. Er zijn wettelijk geen termijnen bepaald binnen dewelke het MER-rapport moet worden uitgevoerd. Het MER voor het nieuwe Zwinplan zit in deze fase. Het MER over de bestaande toestand is voltooid en op dit ogenblik wordt het rapport over de geplande toestand uitgewerkt.

1.5 Conformiteitsverklaring

Wanneer de Cel MER het MER-rapport in overeenstemming acht met de inhoudelijke en procedurele vereisten, kent zij een conformiteitscode toe aan het rapport en levert een voor conform verklaard exemplaar af aan de initiatiefnemer. Indien de Cel MER oordeelt dat het rapport niet in overeenstemming is, motiveert het deze bevinding aan de initiatiefnemer. In dit geval zal het rapport moeten aangevuld of gewijzigd worden.

1.6 MER-rapport en milieuvergunningsaanvraag

De aanvraag tot het bekomen van een milieuvergunning verloopt volgens de bepalingen opgenomen in VLAREM Titel I. Art. 5 (en art.6), waarin staat welke documenten bij de vergunningsaanvraag moeten worden gevoegd. Voor MER-plichtige bedrijven is dit onder meer het MER-rapport. Dit impliceert meteen dat het rapport moet klaar zijn én conform verklaard vooraleer de vergunningsaanvraag wordt ingediend.

1.7 Openbaarmaking milieuvergunningsaanvraag en MER

Ongeacht de klasse waartoe de inrichting behoort, wordt de aanvraag met de bijlagen (MER) gedurende 30 dagen ter inzage gelegd van het publiek bij de diensten van het gemeentebestuur van de gemeente waarin het project is gesitueerd. Gedurende dit openbaar onderzoek kunnen eventueel bezwaarschriften worden ingediend. Bij grensoverschrijdende effecten geldt er binnen de Europese Unie een wederzijdse informatieplicht.

Het MER voor het Zwin zal binnenkort afgewerkt zijn. We verwachten dat tegen de grote vakantie de conclusies van de Cel MER zullen bekend zijn en wij na eventuele aanpassingen de nodige vergunningen bij de bevoegde diensten zullen kunnen aanvragen. In het meest gunstige geval kan de realisatie van het nieuwe plan dan gestart worden in het najaar van 2004.

In afwachting is de vernieuwing van het Zwin reeds gestart

De vernieuwing van het Zwin zal echter niet tot dan op zich laten wachten. Via tal van kleinere initiatieven zijn we inmiddels reeds met vernieuwing gestart.

Op het vlak van wetenschappelijk onderzoek werken we met AMINAL, Planckendael en Natuurpunt vzw samen aan het project 'Ooievaars zonder Grenzen'. Dankzij de methode om ooievaars met satellietzenders tijdens de trek te volgen, hebben we kunnen aantonen dat jonge Zwinooievaars een natuurlijk trekpatroon vertonen.

Met het KBIN en de UCL werken we aan een nieuwe onderzoeksmethode voor de studie van de vogeltrek, waarbij uit analyse van de bouw van vogelveren mogelijk zal kunnen vastgesteld worden op welke plaatsen de vogel tijdens de trek voedsel heeft opgenomen.

Op educatief vlak hebben we ook verschillende kleine initiatieven gestart. Een voorbeeld is de biobelletax. We hebben de achterbank van een voor onze kust zo typische belletax vervangen door een koffer met allerlei schuiven en kastjes. Een gids of jobstudent geeft bezoekers de kans kennis te maken met allerlei vondsten uit het reservaat en van op het strand. Verschillende bezoekers komen na hun wandeling langs het strand terug langs om uitleg te vragen over hun eigen vondsten.

Een ander publiekgericht project is alvast uniek voor ons land. Vanaf half augustus tot eind september – de vogeltrek is dan volop aan de gang – brengen we het ringwerk onder de aandacht van onze bezoekers. Jaarlijks worden er in het Zwin duizenden vogels geringd. Vroeger gebeurde dat meestal ergens achter de schermen. Nu halen de ringers de vogels op de vangstplaats op en brengen ze naar een soort veldstation in het vogelpark. Daar kunnen de bezoekers van heel dichtbij kennis maken met een hele reeks zangvogelsoorten en met professioneel ringwerk.

En tenslotte is het Zwin sinds vorig jaar ankerplaats voor 'de week van de zee', een initiatief van de provincie West-Vlaanderen en een samenwerking met Horizon Educatief, Sincfala en de gemeente Knokke-Heist. Zo kwam een uitgebreid en vernieuwend aanbod van een 20-tal educatieve activiteiten tot stand. Vorig jaar was de reactie op dit aanbod reeds erg groot. Aan de Week van de Zee, deden toen zowat 3750 kinderen mee, en op het ogenblik lopen ook weer heel wat inschrijvingen binnen.

Besluit

Wij hopen dat het MER voor de vernieuwing van het Zwin op een vlotte wijze zal behandeld worden en spoedig als basis zal kunnen dienen voor het bekomen van de nodige vergunningen om de realisatie effectief te kunnen starten. Op die manier zal het Vogelpark kunnen omgevormd worden tot een eigentijds en volwaardig bezoekerscentrum, een natuurcentrum dat de uitstraling en voorbeeldfunctie van het oorspronkelijke Zwin en zijn oprichters eer zal aandoen. Het zal opnieuw voor vele 1000-den bezoekers een bron van informatie en inspiratie betekenen en aldus bijdragen tot een groeiende interesse en respect voor natuur en cultuur in de Zwinstreek.

Een nieuw plan voor het ZWIN

Natuurcentrum met voorbeeldfunctie - Een duurzame onderneming

**NATUURRESERVAAT,
luchthaven voor vogels**
met uitgestippeld wandelpad

